

SSE RIGA

Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009. – 2013.

SSE Riga Ilgtspējīga biznesa centrs

Atbalsta:

SEB

Pētījuma autori

Dr. Tālis J. Putniņš,
SSE Riga un UTS Biznesa skola,
talis.putnins@sseriga.edu

Dr. Arnis Sauka,
SSE Riga,
arnis.sauka@sseriga.edu

Kopš 2009. gada:

- Kāds ir ēnu ekonomikas apjoms Latvijā, Lietuvā un Igaunijā?
- Kādi ir galvenie ēnu ekonomikas apjomu ietekmējošie faktori?
- Ko darīt, lai mazinātu ēnu ekonomiku?

Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs (% no IKP)

	Latvija	Lietuva	Igaunija
2012. gads	21,1%	18,2%	19,2%
2011. gads	30,2%	17,1%	8,9%
2010. gads	38,1%	18,8%	19,4%
2009. gads	36,6%	17,7%	20,2%

Ēnu ekonomika:

ienākumi no visām legāli saražotajām precēm un pakalpojumiem, kas tiek apzināti slēpti no valsts iestādēm

Atbilstoši OECD (2002), Pasaules banka (2010), SNA (1993).

Pētījums

- “Tiešā apsekojuma metode”:
intervijas ar uzņēmumu īpašniekiem / vadītājiem Baltijas valstīs
  - ▶ Uzņēmēji kā eksperti
  - ▶ (i) Zina vislabāk un (ii) Var dalīties ar informāciju par ēnu ekonomikas apjomu
  - ▶ Indekss neietver ‘melno ekonomiku’

Pētījums

- Kopš 2010. gada: marts/aprīlis
- 2014. gadā par 2013. un 2012. gadu
- Katru gadu aptuveni 500 telefona intervijas Latvijā, 500 Lietuvā, 500 Igaunijā
- Nejaušā izlase, Orbis datu bāze
- Daļēji paneļdati
  - ▶ Tie paši respondenti (1/3) + nejauši izvēlēti citi uzņēmumu īpašnieki/ vadītāji (2/3)
- Intervijas veic SKDS

Pētījums

- Indekss balstās uz IKP mērīšanas ieņēmumu pieeju (ir arī apjoma un izdevumu pieejas):
  - ▶ $\text{IKP} = \text{bruto darbinieku ieņēmumi} + \text{bruto firmu saimnieciskās darbības ieņēmumi}$
- Indekss tiek aprēķināts 4 posmos

Ēnu ekonomikas galvenās komponentes

- Ienākumu neuzrādīšana (peļņa)
- Darbinieku skaita neuzrādīšana
- Aplokšņu algas
- % no ienākumiem, kas tiek maksāti lai 'nokārtotu lietas':
kukuļošana
- % no līguma summas, kas tiek maksāta lai nodrošinātu
valsts pasūtījumus: korupcija

Ietekmējošie faktori

- Nozare un reģions
- Uzņēmuma lielums
- Uzņēmēju apmierinātība ar:
  - ▶ Nodokļu politiku
  - ▶ VID darbu
  - ▶ Biznesa likumdošanu
  - ▶ Valdības atbalstu
- Iespējamība tikt pieķertiem un sekas
- Tolerance attiecībā uz:
  - ▶ Nodokļu nemaksāšanu
  - ▶ Kukuļdošanu
- Īpašnieka/vadītāja pieredze u.c.

Rezultātu ticamības paaugstināšanas metodes

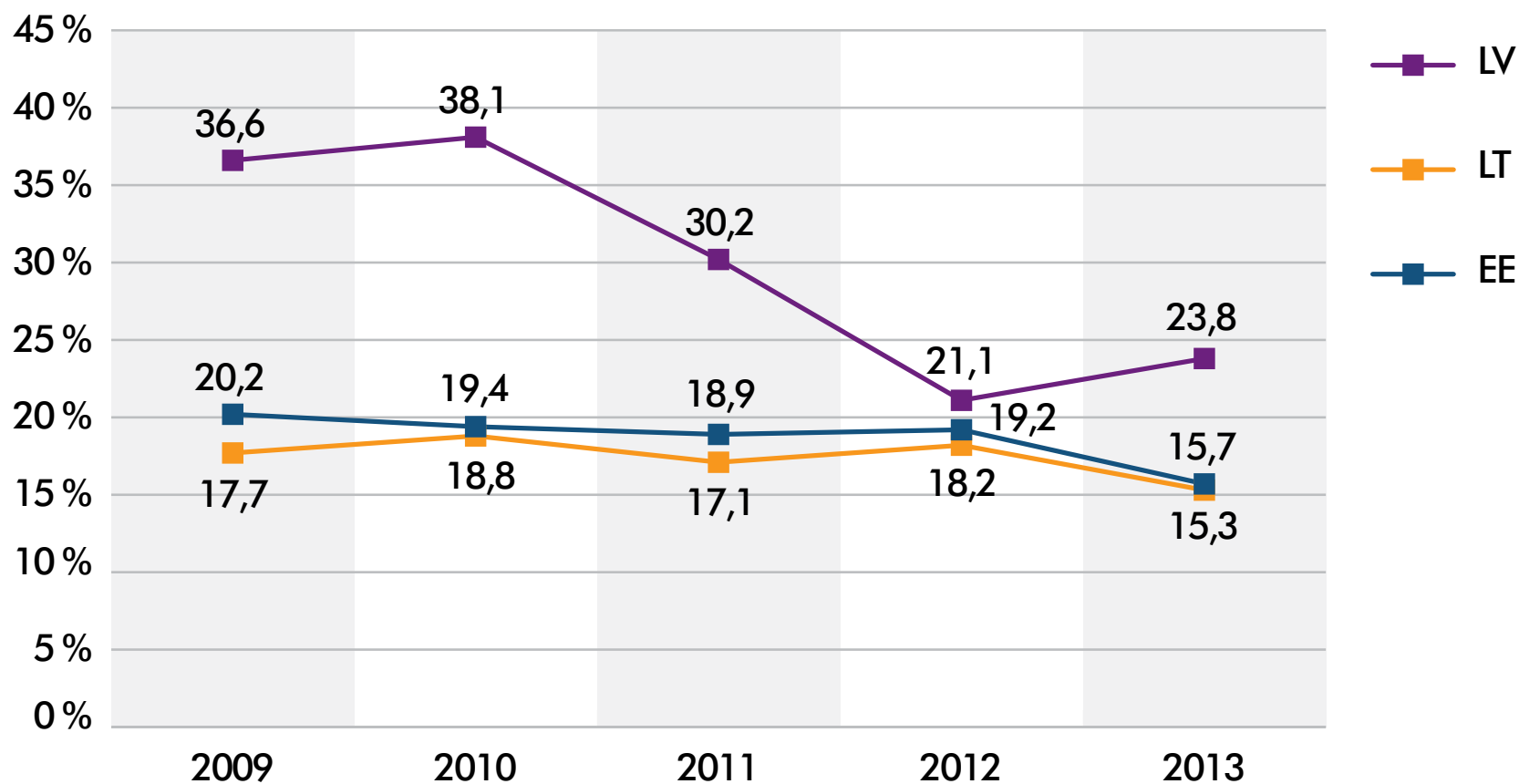
- Jautājumi attiecībā uz ēnu darbību ir sensitīvi, pat ja tiek jautāti netieši
- “Jūsu industrijā”, nevis “Jūsu uzņēmumā”
- Secīga pieeja uzdodot jautājumus aptaujā
- Filtrējam nekonsekventas atbildes

Ēnu ekonomikas apjoms
Latvijā, Lietuvā un Igaunijā
2009. – 2013.
Rezultāti

Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs (% no IKP)

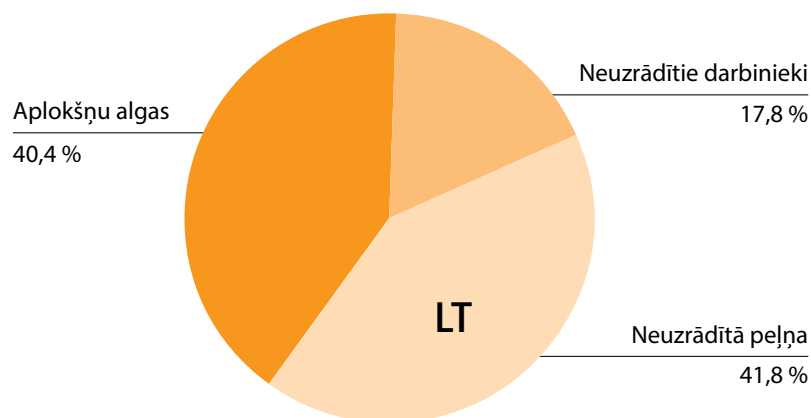
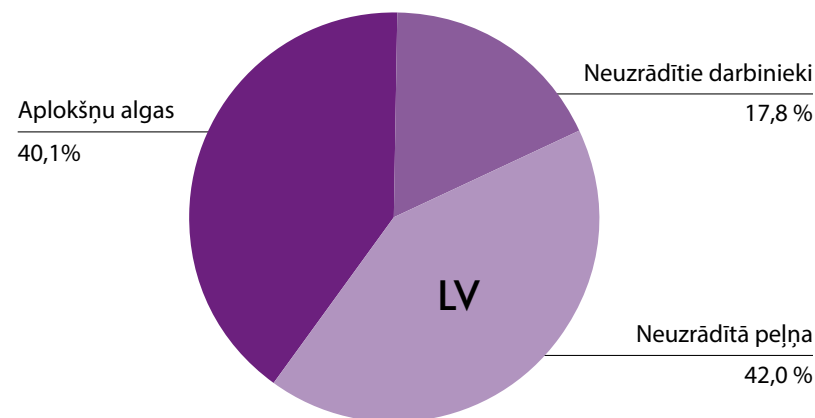
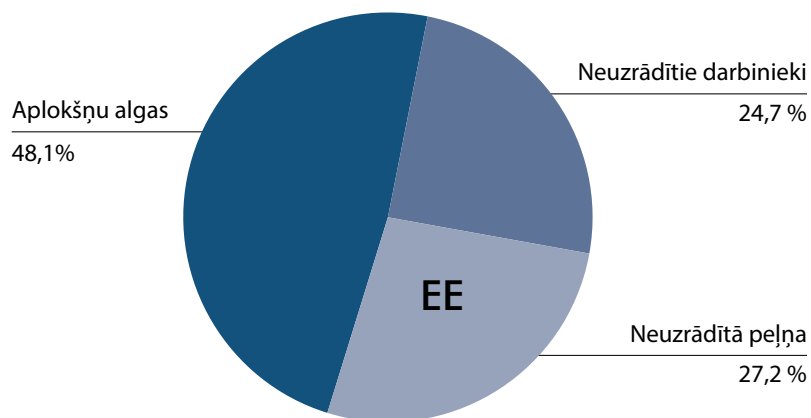
	Latvija	Lietuva	Igaunija
2013. gads	23,8%	15,3%	15,7%
2012. gads	21,1%	18,2%	19,2%
2011. gads	30,2%	17,1%	8,9%
2010. gads	38,1%	18,8%	19,4%
2009. gads	36,6%	17,7%	20,2%

Ēnu ekonomikas dinamika Baltijas valstīs 2009. – 2013.

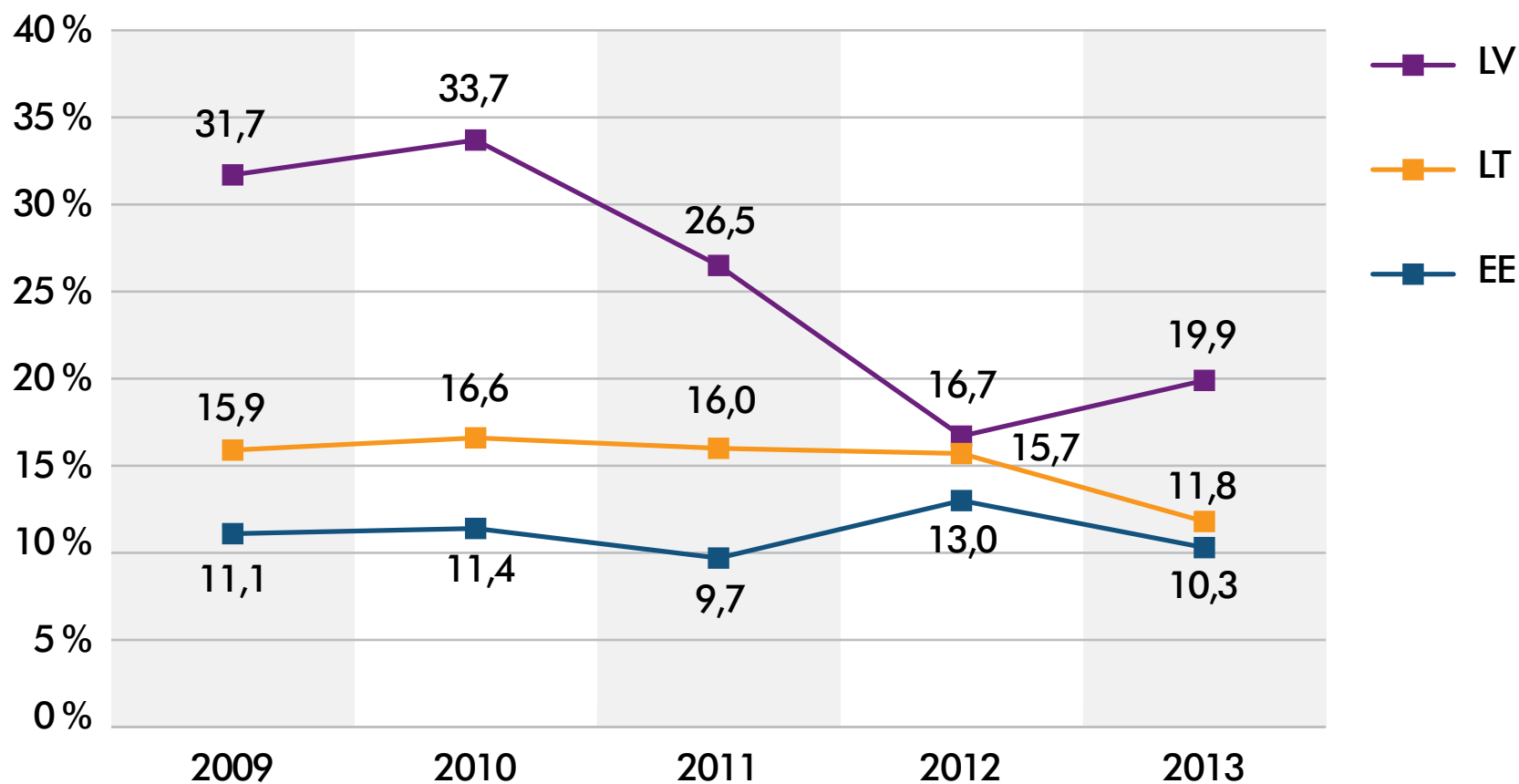

Ēnu ekonomikas apjoms Latvijā, Lietuvā un Igaunijā 2009.–2013.

Ēnu ekonomiku veidojošās komponentes 2013.

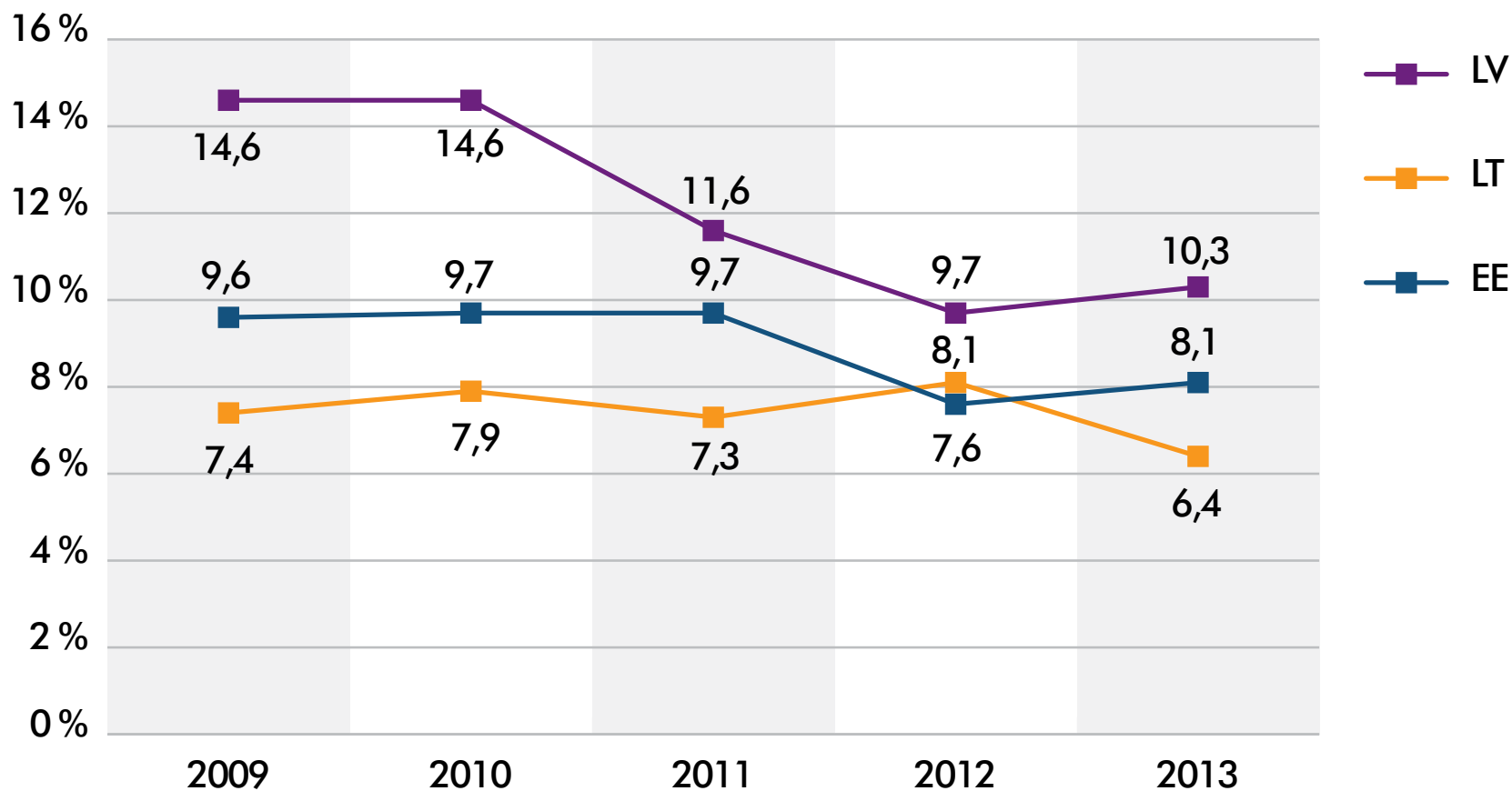

Ienākumu (peļņas) neuzrādīšanas apjoms 2009. – 2013. (vidējā peļņas daļa, %, kuru uzņēmumi slēpj no valsts)

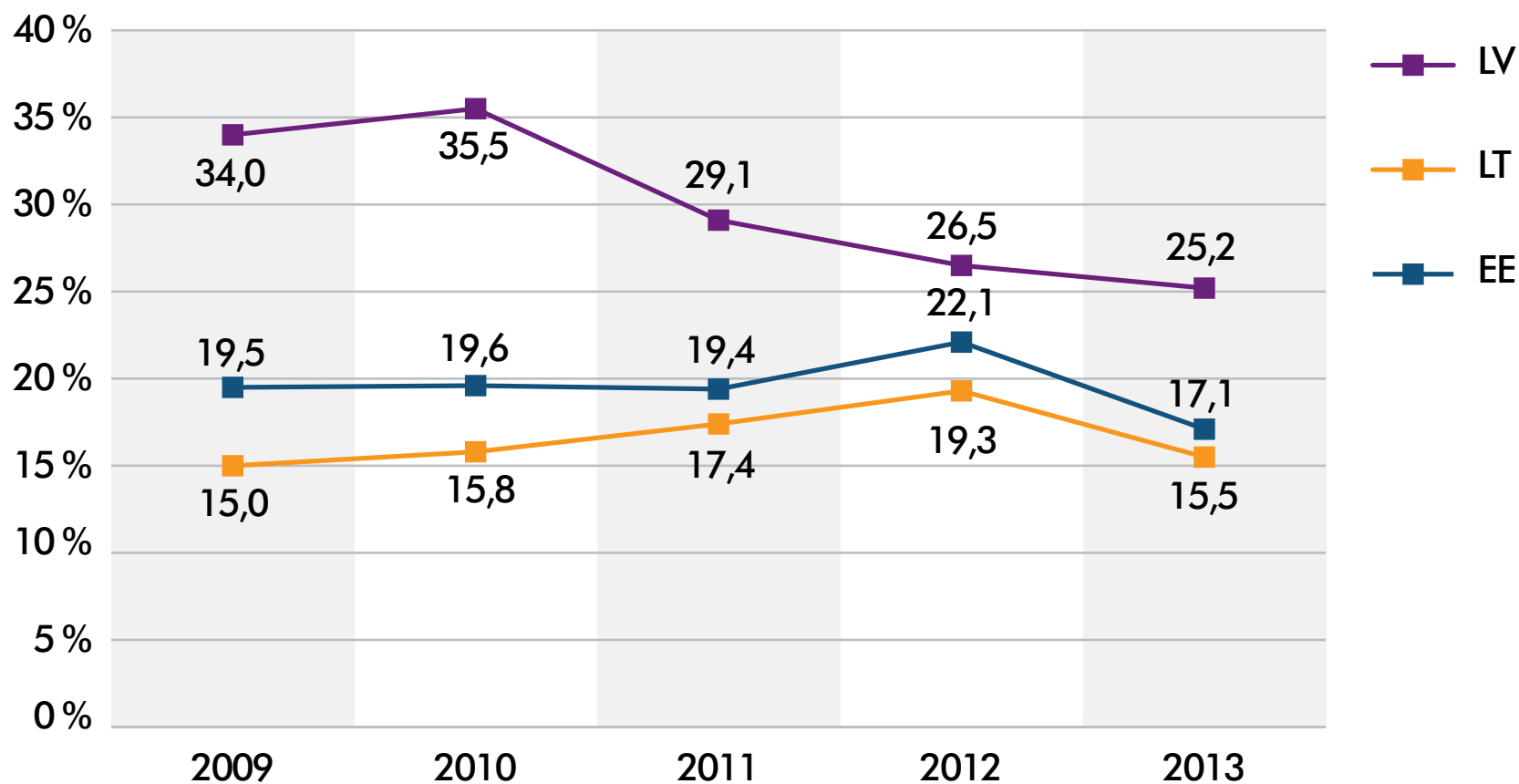

Darbinieku neuzrādīšanas apjoms 2009. - 2013. (vidējais % no darbinieku kopskaita, kas tiek nodarbināti bez līguma)

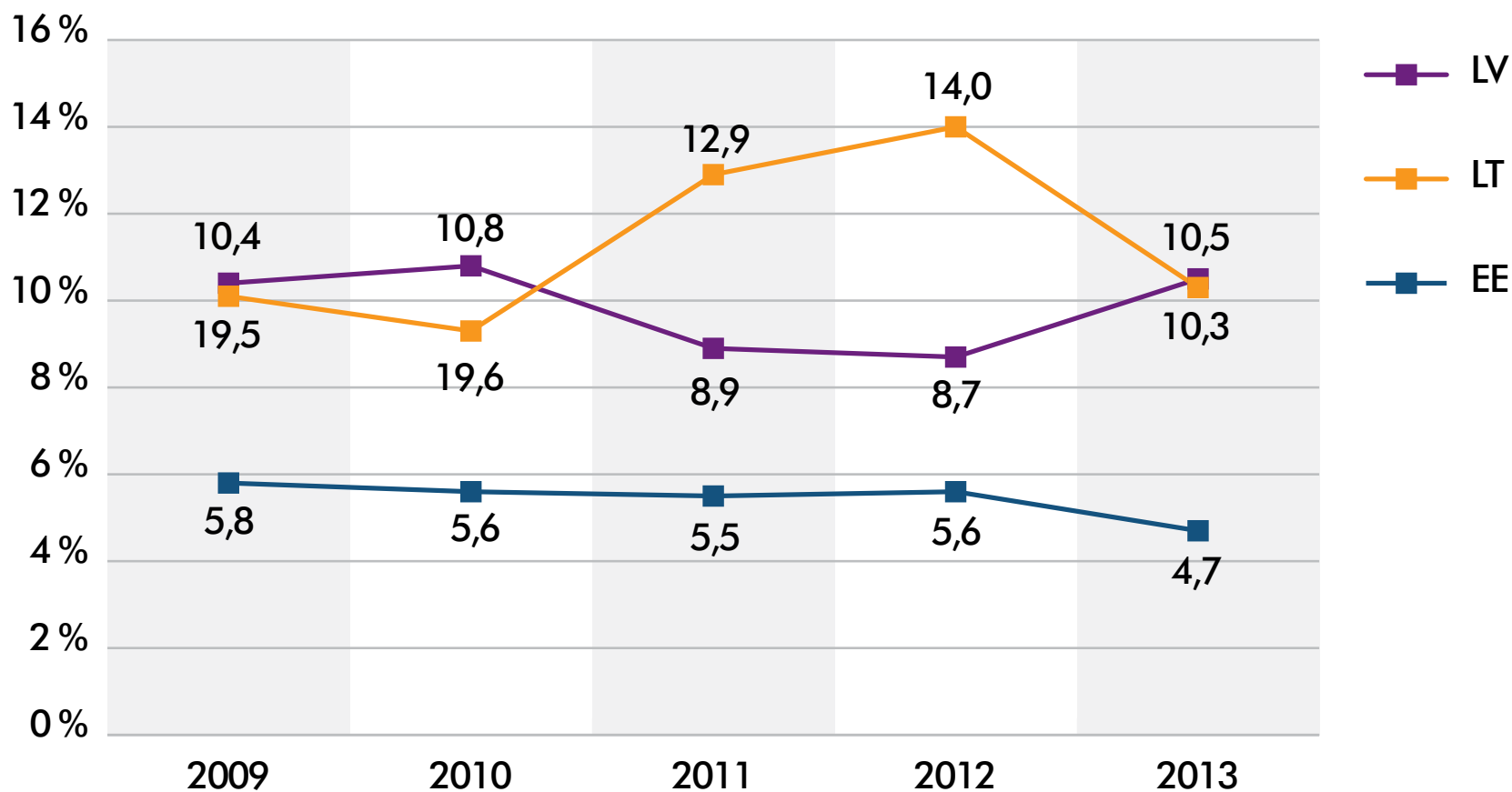

Aplokšņu algu apjoms 2009. - 2013.

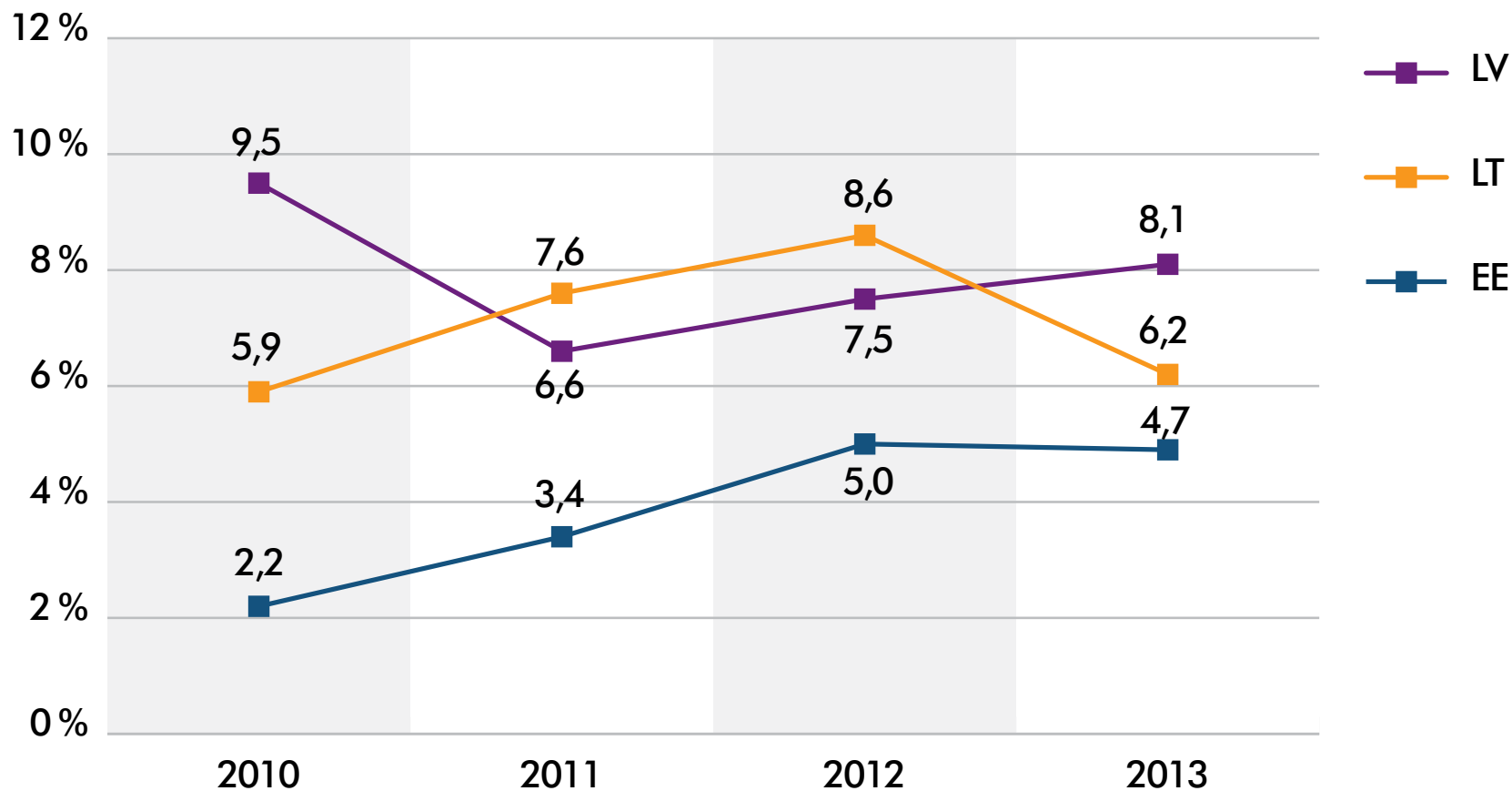
(vidējā algas daļa, %, kuru uzņēmēji reāli maksā, bet slēpj no valsts)

% no maksājumiem lai 'nokārtotu lietas' 2009. – 2013.
(% no ienākumiem, kurus uzņēmumi, vidēji, maksā
'kukuļos')

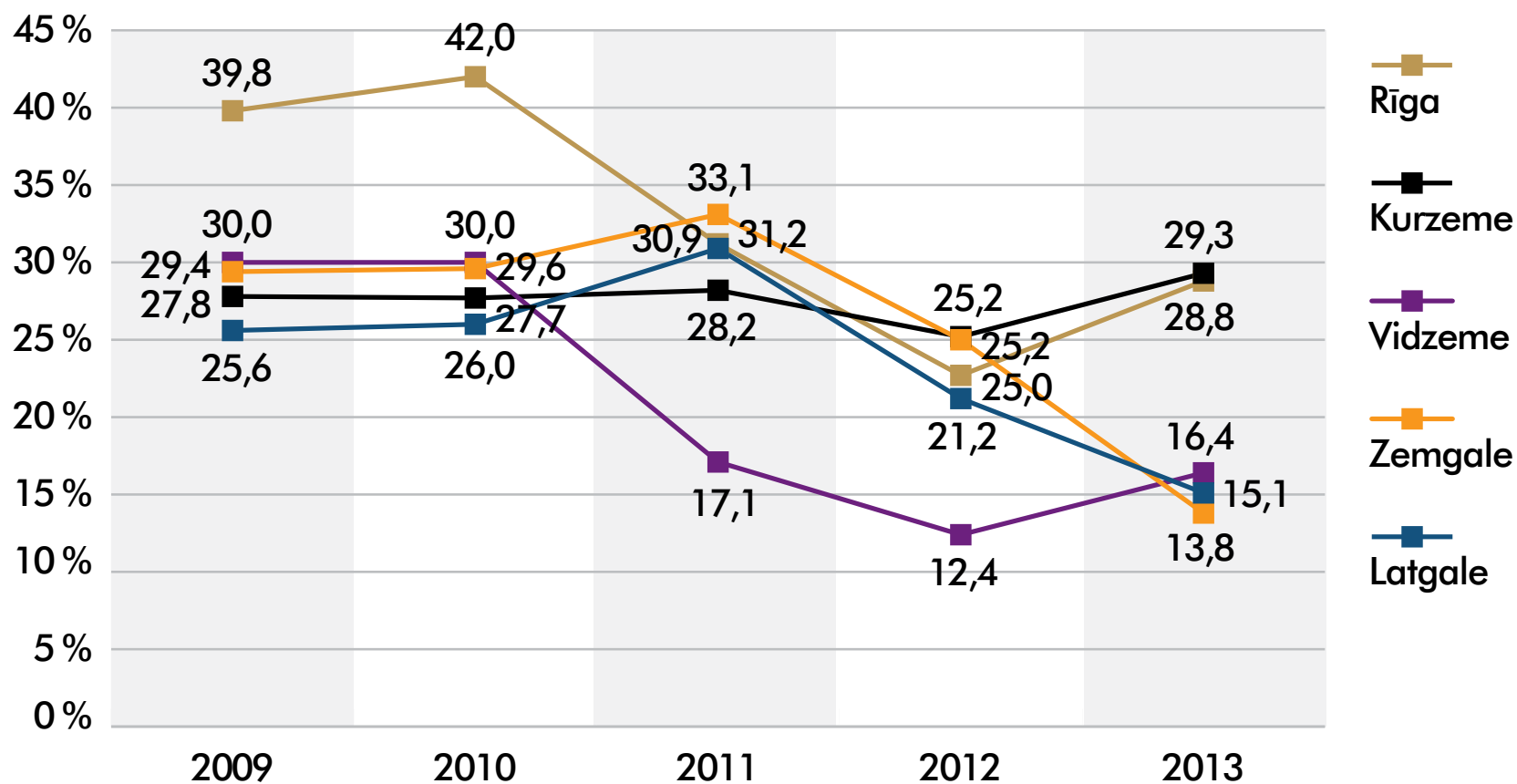

% no līguma summas, lai nodrošinātu valsts pasūtījumu 2010. – 2013.

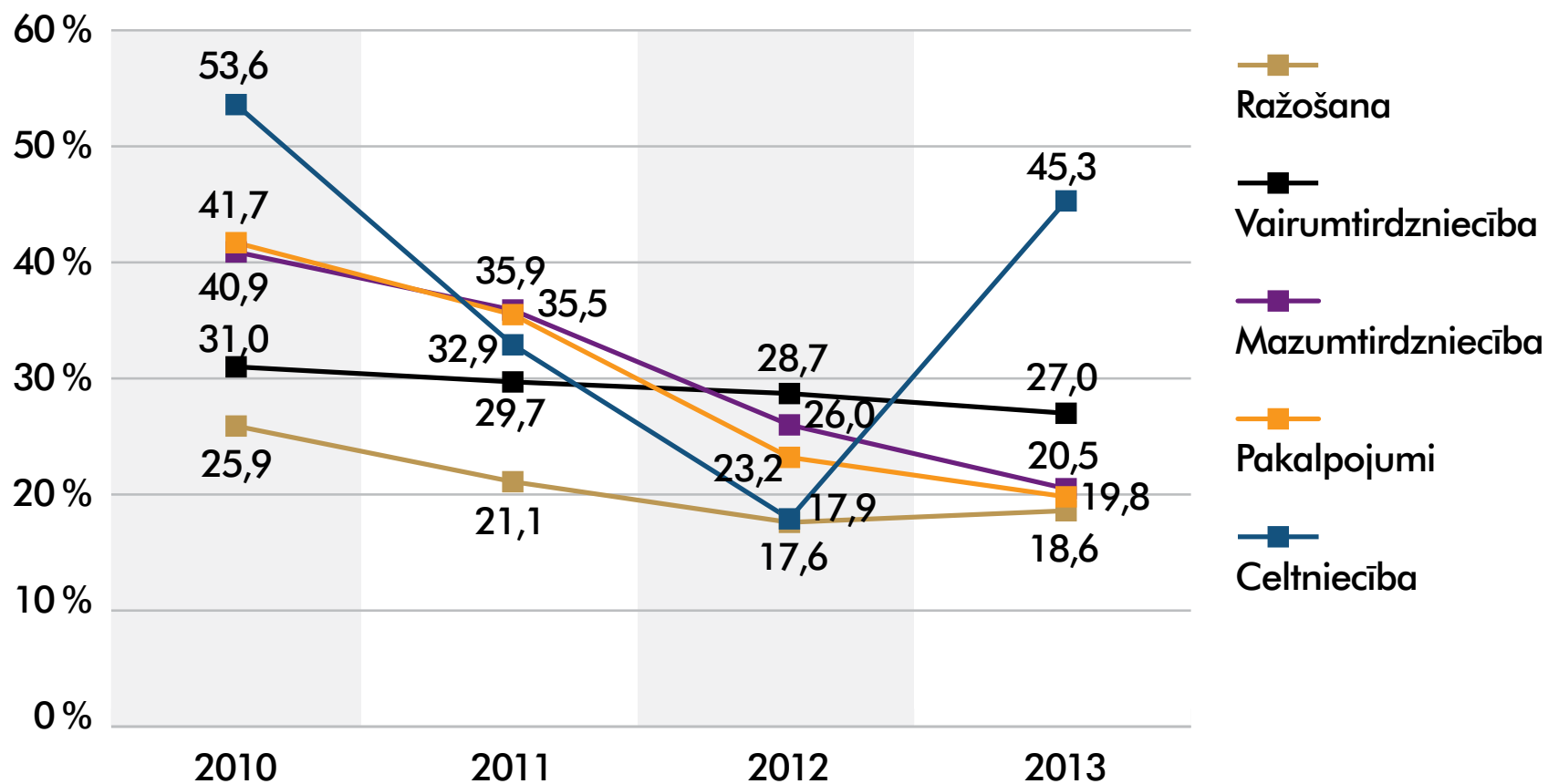
Ēnu ekonomika reģionos,
sektoros, dažāda lieluma
uzņēmumos

Ēnu ekonomika Latvijas reģionos, 2010. – 2013. (% no IKP)

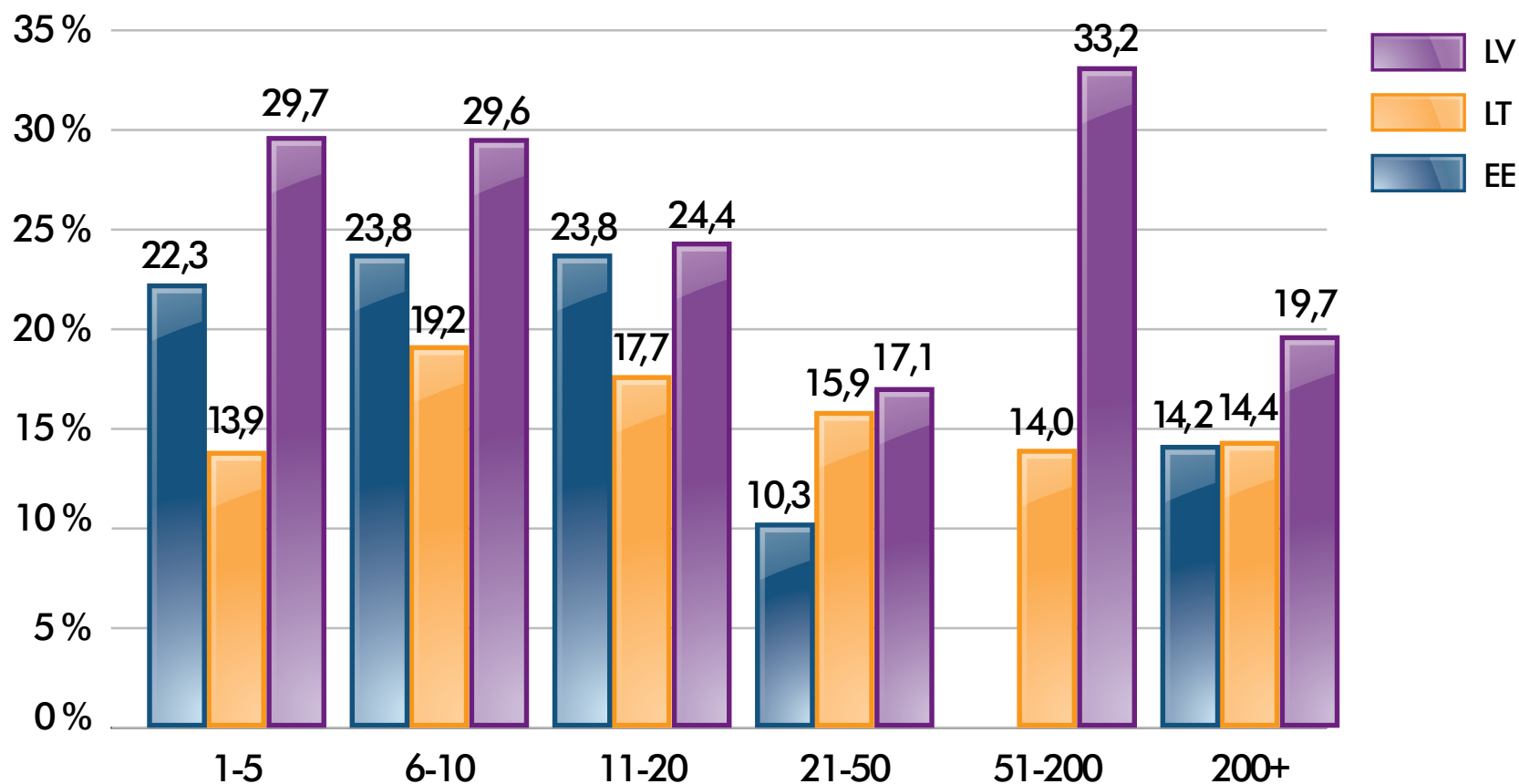
Ēnu ekonomika reģionos, sektoros, dažāda lieluma uzņēmumos

Ēnu ekonomika Latvijas sektoros, 2010. – 2013. (% no IKP)

Ēnu ekonomika reģionos, sektoros, dažāda lieluma uzņēmumos

Ēnu ekonomika dažāda lieluma uzņēmumos, 2013., darbinieku skaits, (% no IKP)

Ēnu ekonomika reģionos, sektoros, dažāda lieluma uzņēmumos

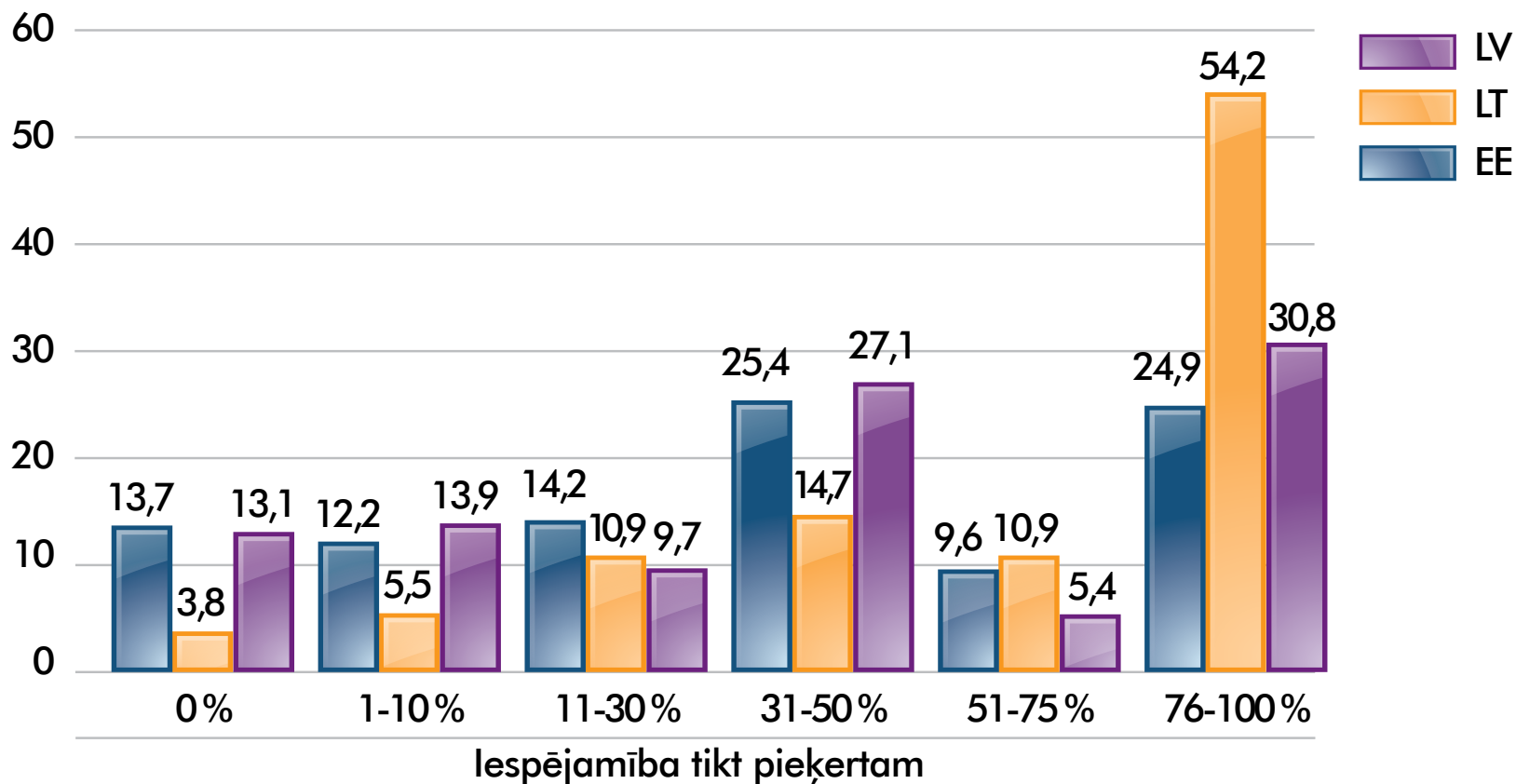

Galvenie ēnu ekonomiku ietekmējošie faktori

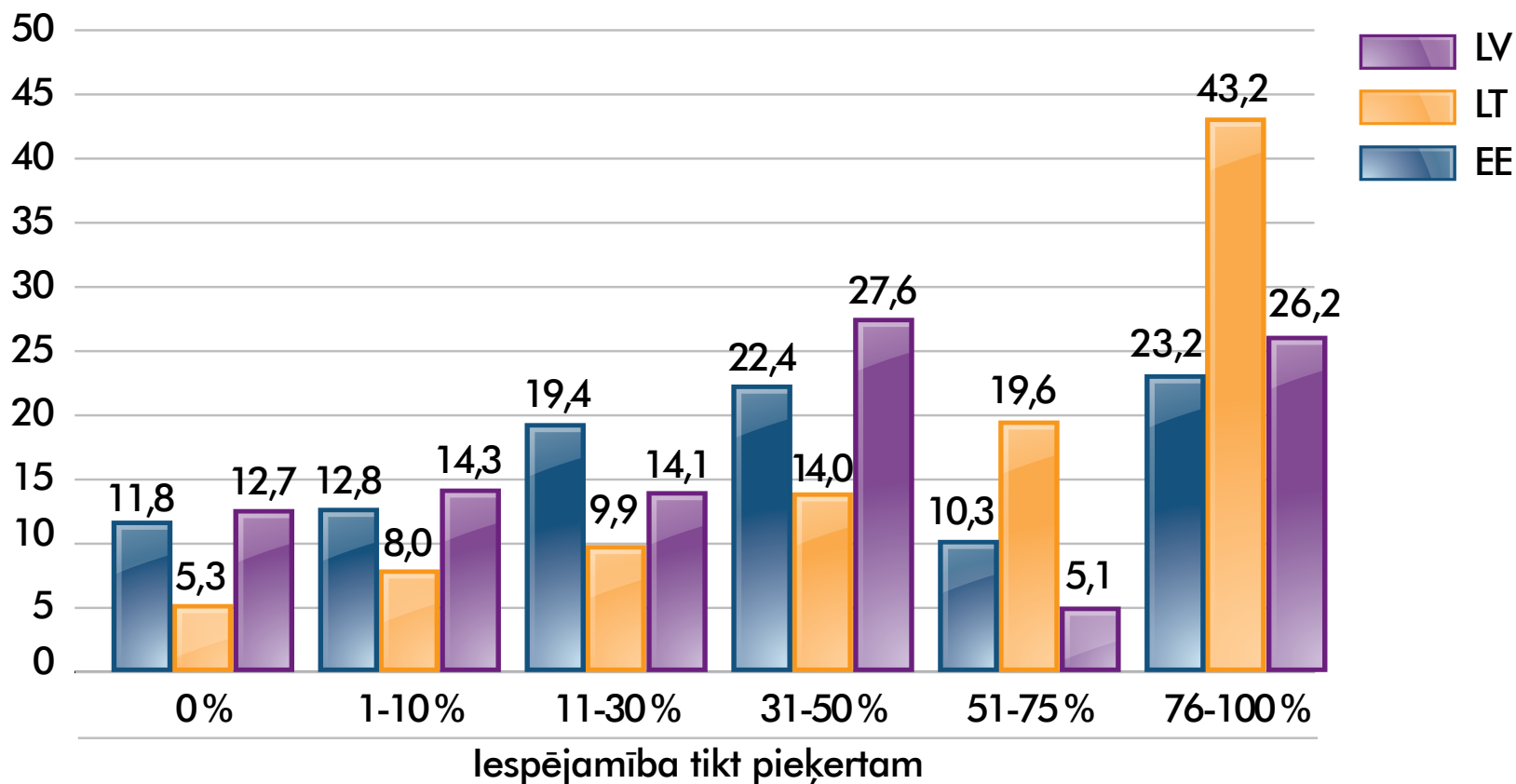
Statistiski nozīmīgi ietekmējoši faktori (izmantojot regresijas analīzi)

- Lielāka iespēja tikt pieķertiem nemaksājot nodokļus un būtiskākas sekas → mazāka uzņēmēju iesaistīšanās ēnu ekonomikas darbībā
  - ▶ Spēcīgs efekts (regresiju koeficienti)
  - ▶ Signāls VID, līdzīgi kā iepriekšējos gados!

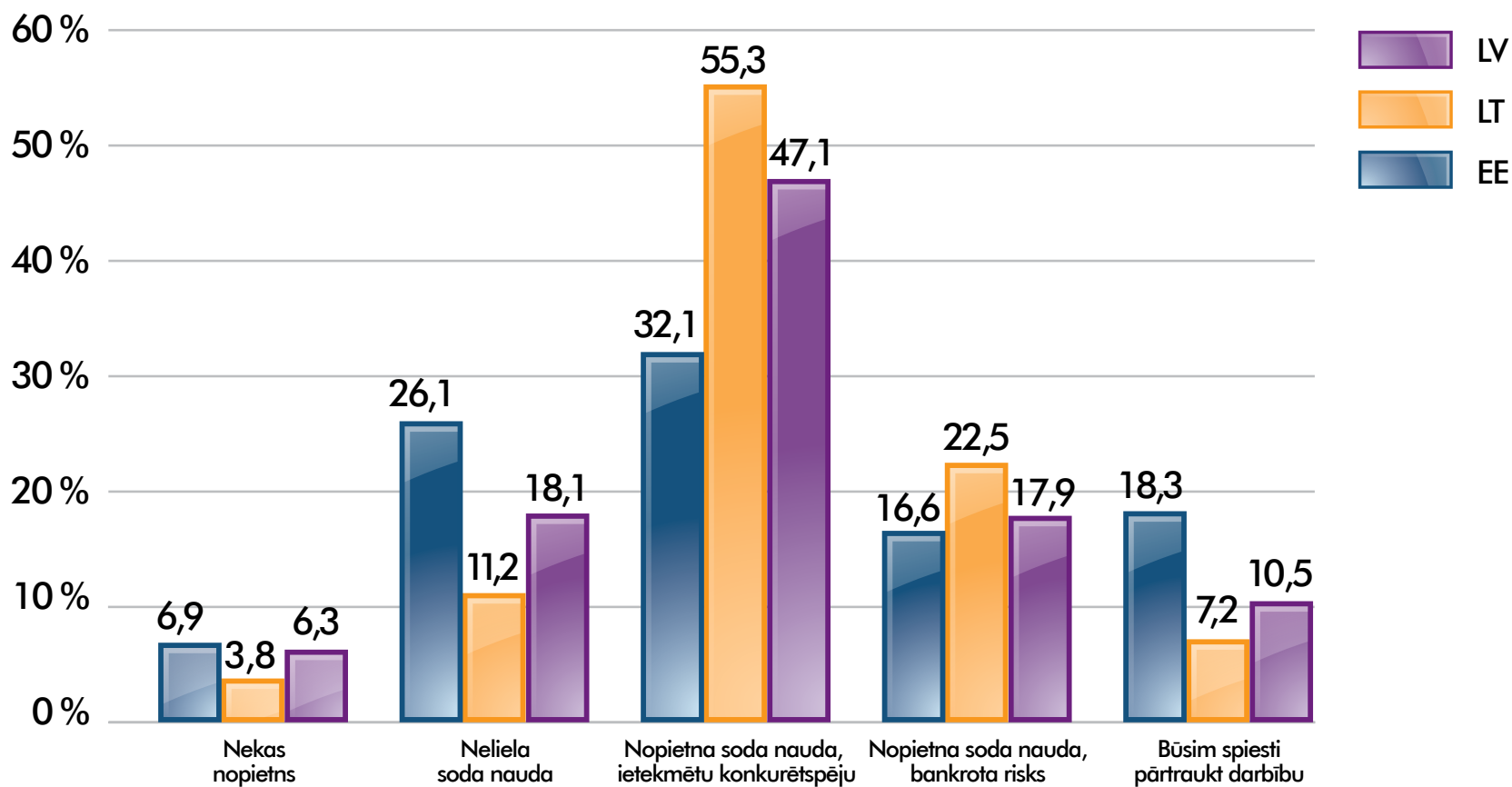
Iespējamība tikt pieķertiem par peļņas neuzrādīšanu, 2013., darbinieku skaits, (% no IKP)

Iespējamība tikt pieķertiem maksājot aploksņu algu, 2013., darbinieku skaits, (% no IKP)

Sekas tiekot piekērtiem par apzināti nepatiesu rādījumu sniegšanu, 2013., darbinieku skaits, (% no IKP)

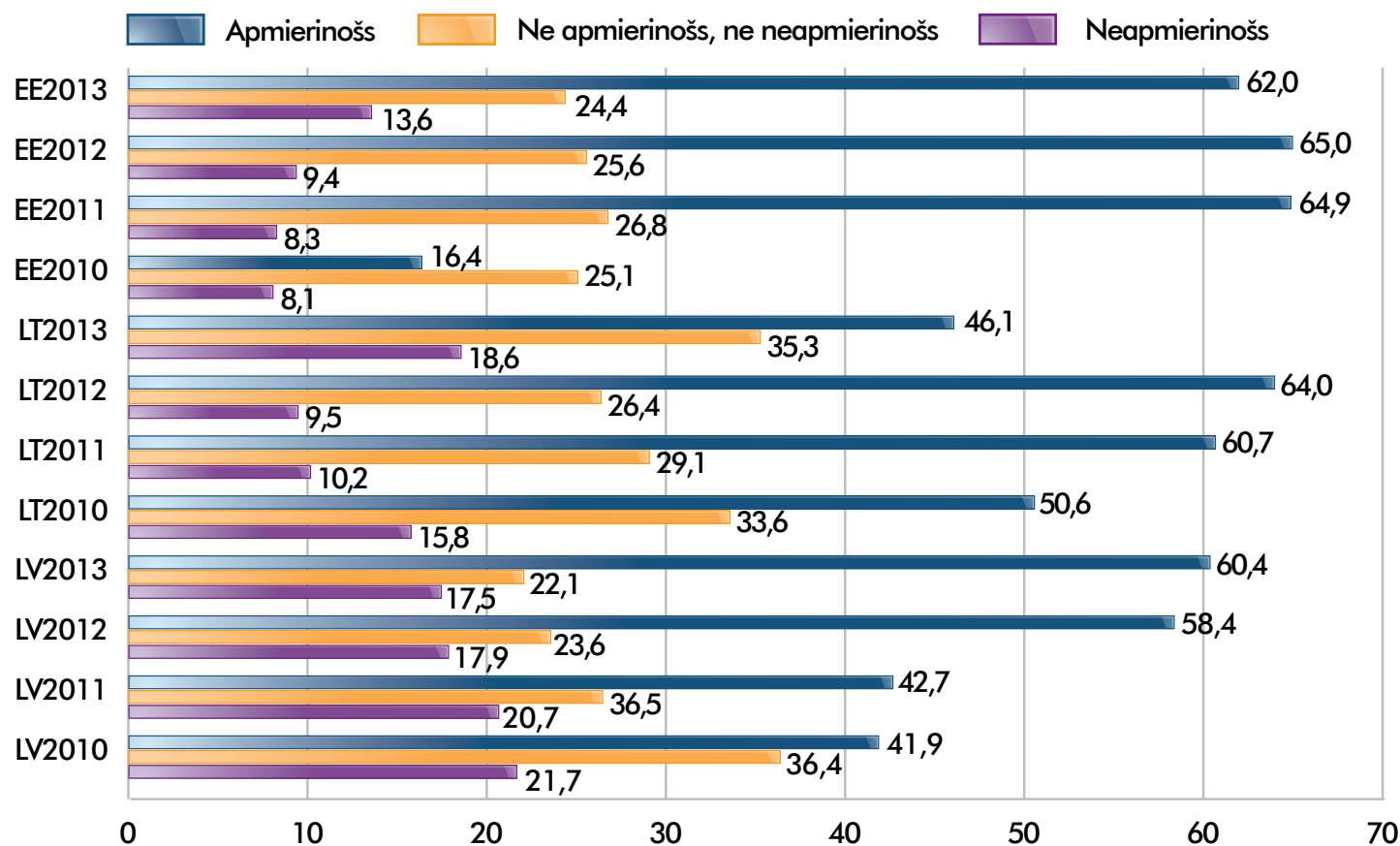

Galvenie ēnu ekonomiku ietekmējošie faktori

Statistiski nozīmīgi ietekmējoši faktori (izmantojot regresijas analīzi)

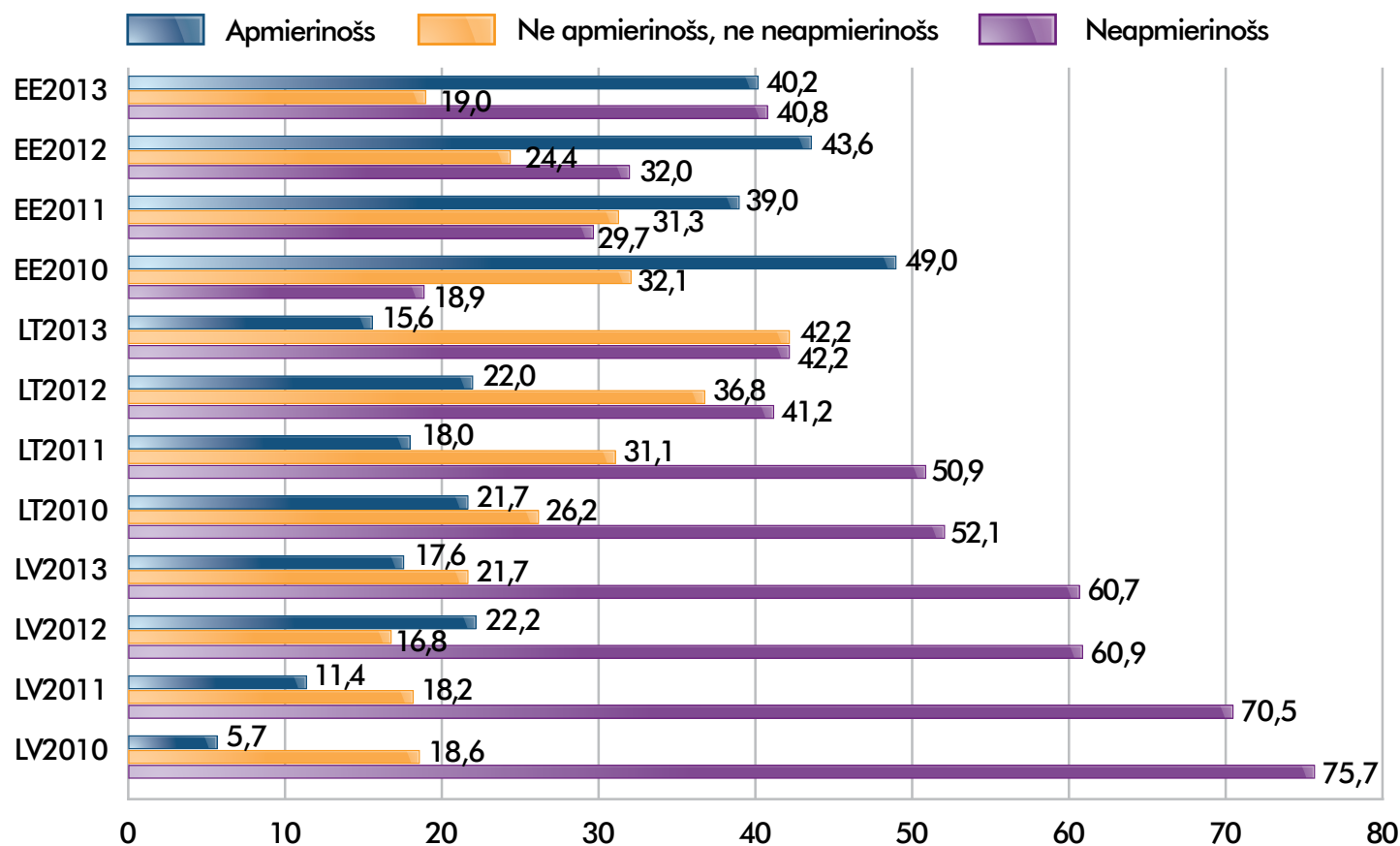
- Neapmierinātība → vairāk ēnu darbība
- Iesaistīšanos ēnu ekonomikā visvairāk ietekmē neapmierinātība:
  - ▶ Ar biznesa likumdošanu (stiprākais efekts)
  - ▶ Ar VID darbu
  - ▶ Ar nodokļu politiku
  - ▶ Ar valdības atbalstu (vājākais efekts)

Apmierinātība ar VID, 2010. – 2013., darbinieku skaits, (% no IKP)

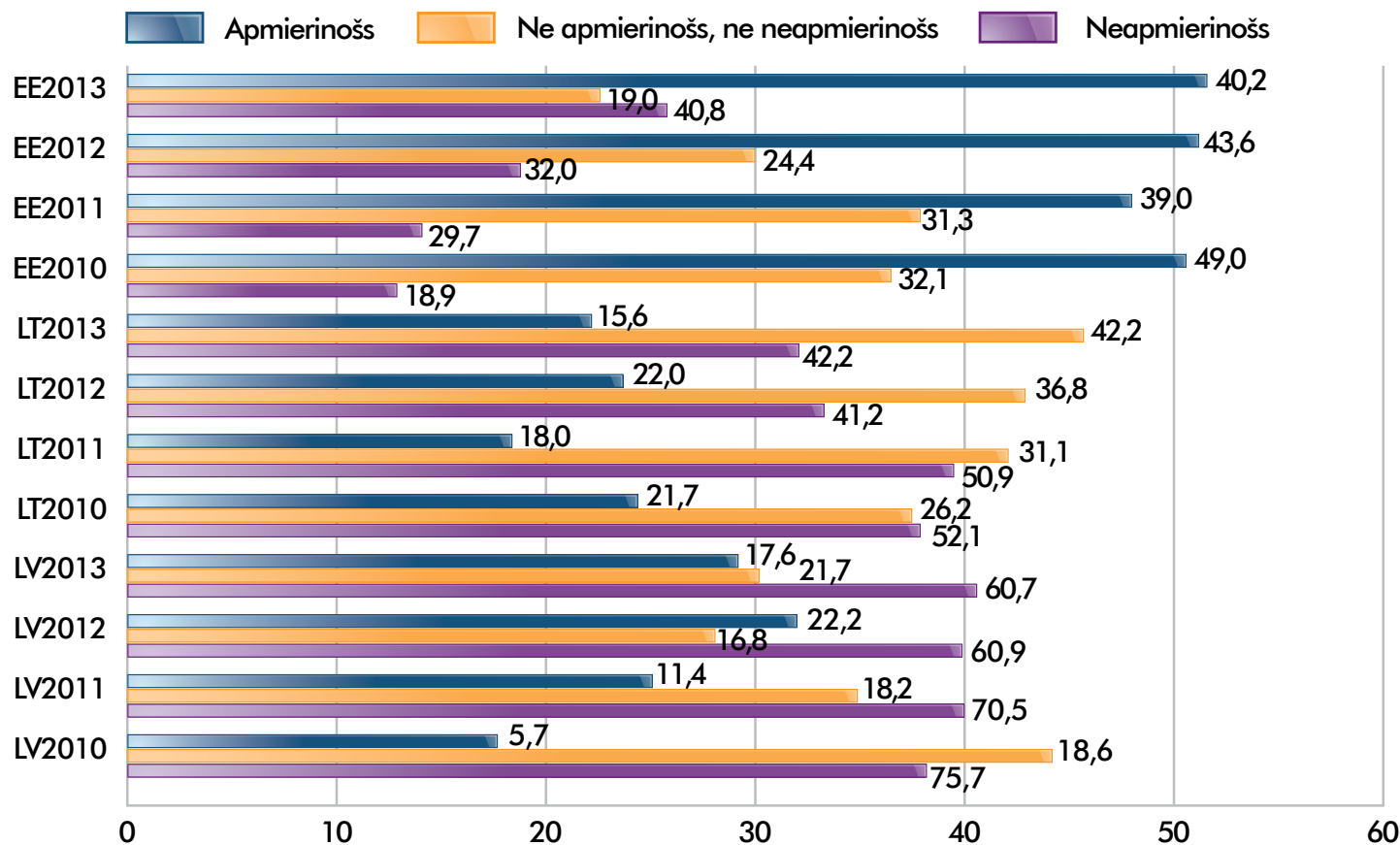
Galvenie ēnu ekonomiku ietekmējošie faktori

Apmierinātība ar valdības nodokļu politiku, 2010. – 2013., darbinieku skaits, (% no IKP)

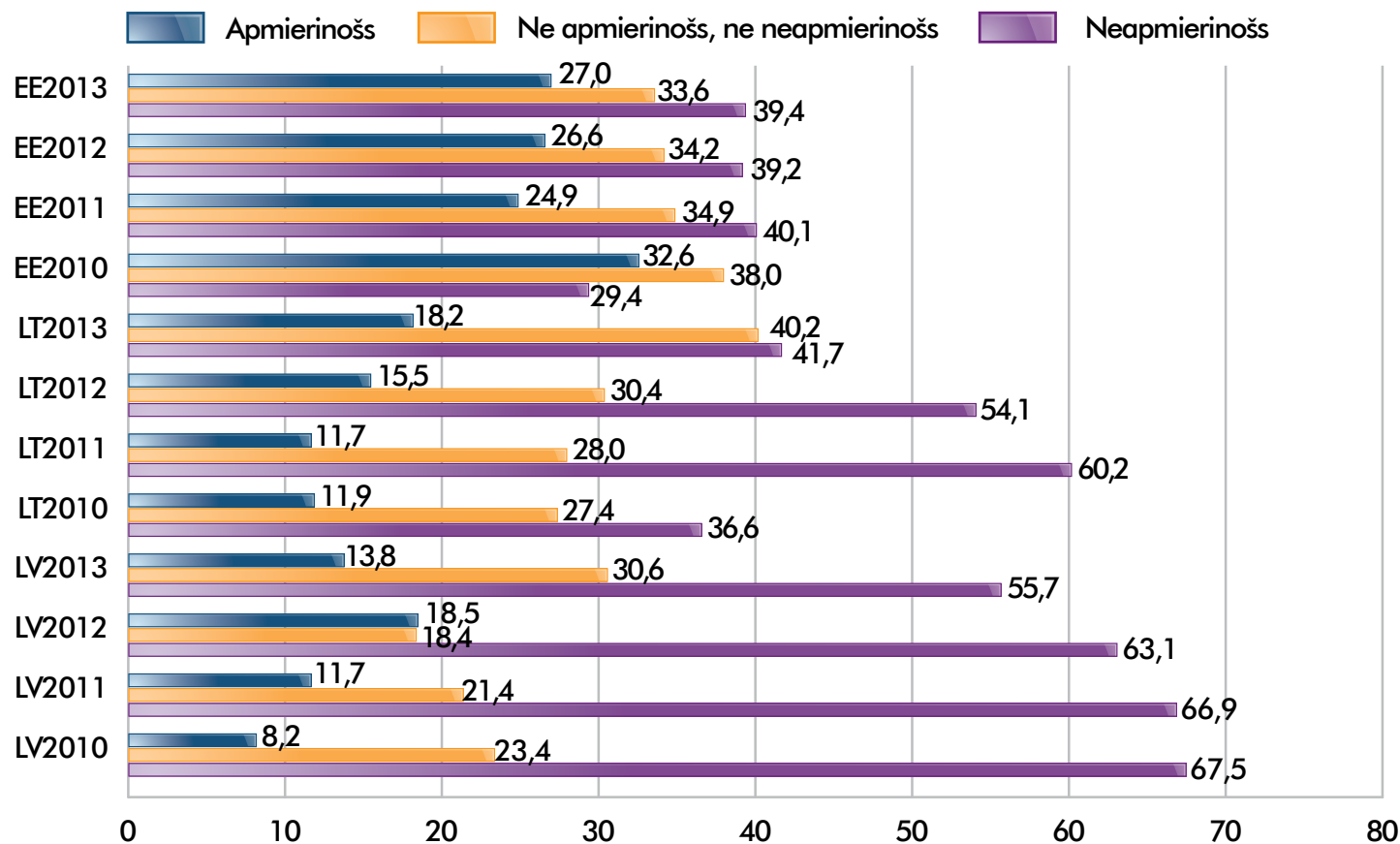

Apmierinātība ar biznesa likumdošanas kvalitāti, 2010. – 2013., darbinieku skaits, (% no IKP)

Galvenie ēnu ekonomiku ietekmējošie faktori

Apmierinātība ar valdības atbalstu uzņēmējiem, 2010. – 2013., darbinieku skaits, (% no IKP)

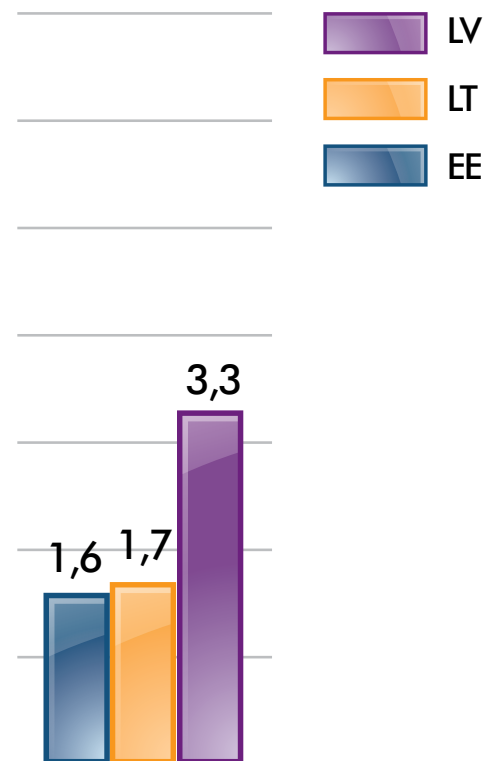
Statistiski nozīmīgi ietekmējoši faktori (izmantojot regresijas analīzi)

- Mazākas firmas → vairāk ēnu darbība
  - ▶ Jāšmaucas, lai konkurētu?
- Jaunākas firmas → vairāk ēnu darbība
  - ▶ Nav statistiski nozīmīgs rezultāts, tomēr tendence paradās
- Augstāka tolerance attiecībā uz iesaistīšanos ēnu ekonomikā → vairāk ēnu darbības

«Vai piekrītat, ka...»

(vērtējums skalā 1-7, kur '1' pilnībā piekrītu, '7' pilnībā nepiekrītu)

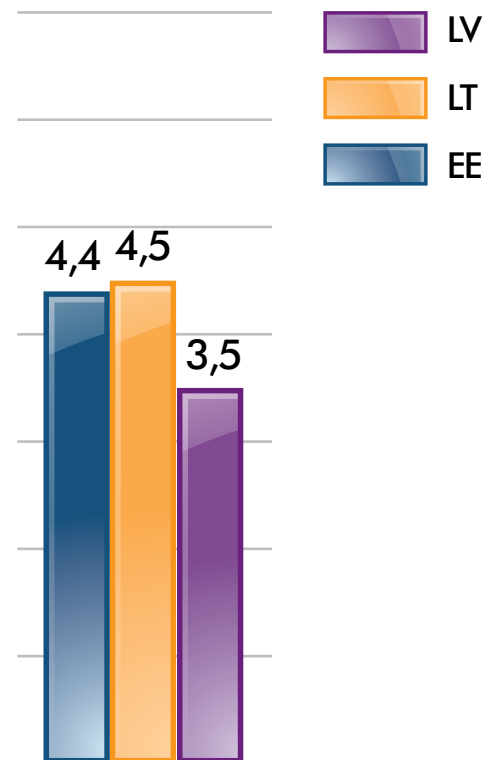
Uzņēmuma veiksmīgas darbības nodrošināšanai būtiskāk ir izvēlēties pareizo produktu un stratēģijas; izvairīšanās no nodokļiem, lai izdzīvotu, parasti ir tikai atruna.

«Vai piekrītat, ka...»

(vērtējums skalā 1-7, kur '1' pilnībā piekrītu, '7' pilnībā nepiekrītu)

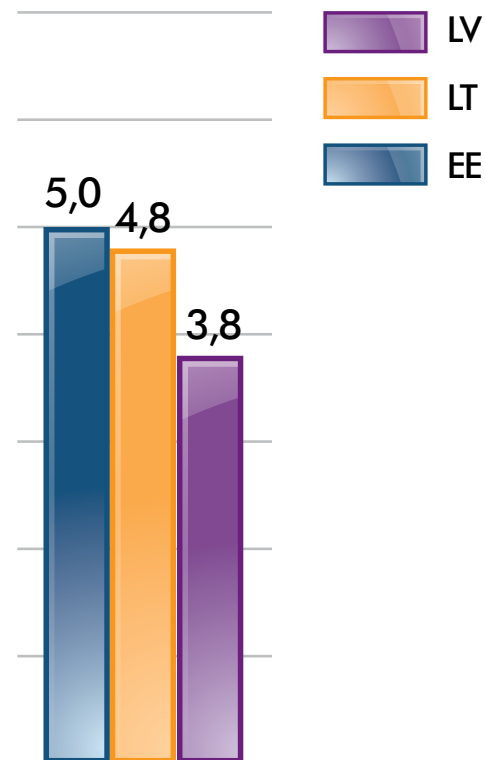
Nodokļu nemaksāšana ir uzņēmēju atbilde uz, viņuprāt, nepareizu valsts rīcību uzņēmējdarbības veicināšanas jomā.

«Vai piekrītat, ka...»

(vērtējums skalā 1-7, kur '1' pilnībā piekrītu, '7' pilnībā nepiekrītu)

Uzņēmēji jūsu nozarē izvairās
no nodokļu maksāšanas tāpēc,
ka tā ir vienīgā iespēja izdzīvot.

Galvenie secinājumi

- Šis ir pirmais gads kopš 2009. gada, kad ēnu ekonomikas Latvijā ir palielinājusies salīdzinoši ar iepriekšējo gadu
  - ▶ Veicinājis pieaugums peļņas neuzrādīšanā
  - ▶ Veicinājis pieaugums vidēja lieluma būvniecības uzņēmumos, sevišķi Rīgas reģionā

- Makroekonomikas un institucionālās vides ietekmes:
  - ▶ Pieaugoša būvniecības sektora attīstība, līdz ar ekonomikas atveseļošanos
  - ▶ Samazināta valdības aktivitāte ēnu ekonomikas apkarošanā, līdz ar to, ka mazinājies spiediens no Starptautiskā valūtas fonda un ES

- Latvijas politikas veidotājiem jāpievērš uzmanība ne tikai aplokņu algām, bet arī peļņas neuzrādīšanas komponentei
  - ▶ ... tā atkal ir pirmajā vietā pēc lieluma
  - ▶ Abi šie radītāji ir sliktāki nekā Lietuvā un Igaunijā

- Neuzlabojas Latvijas uzņēmēju apmierinātība ar valsts nodokļu politiku un valsts atbalstu uzņēmējdarbībai!
- Latvijā, līdzīgi kā parējās Baltijas valstīs ir pietiekoši augsta apmierinātība ar VID, pie tam Latvijā uzlabojas
- Jādomā, kā samazināt ēnu ekonomiku jaunajos un mazajos uzņēmumos!

Paldies!

SSE Riga Ilgstpējīga biznesa centrs
www.sseriga.edu/en/centres/csb

SSE RIGA